

Ignotus

A. R. C.

Manuel Murguía

[Tradución de Diego Pardo Amado]

Toda a miña vida lembrarei aquela inesquecible noite en que se deu a primeira representación de *Dalila*, drama inmoral segundo uns, moral até non sei onde, segundo outros, mais para ti, para min, fermoso sempre e completo no seu conxunto e os seus pormenores, e sobre maneira grato ás nosas almas polas lembranzas, que nelas erguían e pola doce auréola de poesía que o circunda. A obra de Octavio Feuillet, era entón analizada e discutida con igual encarnizamento que hoxe as de Zola. As mesmas queixas, os mesmos argumentos, a mesma defensa. Non se dirá que os tempos cambian, nin que o home é un animal mudábel por propia vontade.

Eu falárame xa do *Proverbio* e o drama non era máis que aquel, descartado dalgunhas escenas imposíbeis no teatro; polo mesmo, cando concluído o primeiro acto me acheguei ao teu palco e a conversa se fixo xeral e falouse, como se falaba daquela da obra, puiden preguntarche.

-Que che parece?

-Gústame moito! Dixéchesme, e entón ocupámonos do primeiro acto e as nosas observacións dirixíronse aos personaxes do drama, ao que coñeciamos de antemán, eu polo *Proverbio*, ti o que del che falara.

Desde logo conviñemos en que a filla de Sertorio o mestre de música, é unha fermosa e xemente figura que pasa sobre o libro como unha branca sombra, prestando o perfume e castidade necesarios ao cadro terríbel que se desenvolve nas súas páxinas e ao cal, faltando ela, falta a poesía, falta todo o bo, a alma purísima daquel corpo corrompido.

Falamos de Carnioli, innobre figura, a un tempo de bufón e de insensato, destinada polo autor a derramar sobre as máis tristes escenas un raio de alegría, a lle dar o seu forte claro-escuro, a pór unha nota sorrinte naquela grave sinfonía. Ao ouvirlo non sabe un dicirse, se debe chorar ou rir, se ha de se queixar ou non, cando as súas palabras lixeiras como o epigrama grego, e punzantes

Cadro de Murguía conservado na Casa-Museo de Rosalía

como unha verdade desconsoladora, caen rápido sobre o noso corazón deixando nel cravada a vivente frecha da súa ironía. Da princesa... da princesa dixemos pouco e esquecémola axiña: mais ao pronunciar o seu nome, lembramos a Roswein, artista a quen o luxo e a fermosura embriagaron un momento. E digo un momento, porque o xenio pode pór o pé no abismo e deixarse tragar por el, mais iso, só de repente, cando os ollos ce-

gos para o perigo non o visen, cando a súa alma non se teña podido dar a si mesma a voz de alerta.

Carnioli achara o artista nas montañas de Albania cando Roswein non era outra cousa que un pobre pastor de ovellas, un rapacete bastante torpe para que, a pesar dos doces sons que arrincaba á súa frauta, deixasen de se afastar do seu carón e de esquecerlo; porque nin atraía o gando, como os pastores das églogas, nin detiña os

viaxeiros que cruzaban polos salvaxes e poéticos desfiladeiros albaneses. Precisábase un Carnioli, un monomaniaco, que arrincase á miseria e ao esquecemento, aquela perla cuberta de terra e abandonada no corazón dunhas montañas descoñecidas.

—Meu Deus! —díxenche cando falamos da verosimilitude e realidade daquela primeira figura do drama cantos xenios como Roswein se terán perdido, por non ter achado no seu camiño ninguén que os comprendese, e soubese o que valían, e moitas veces porque eles mesmos non se coñecían sequera! — Tanto é iso certo, respondeches, que che vou contar o que presenciei en Santiago no tristísimo inverno de 1853, ano fatal para Galiza, en que a fame fixo baixar ás nosas cidades, como verdadeiras hordas de salvaxes, homes que xamais pisaran as rúas dunha poboación, mulleres que non coñecían outros horizontes que os que se estendían perante as choupanas erguidas na máis afastada soidade: verdadeiros lobos que non abandonan o seu tobo, senón nos días das grandes desolacións. Todos os días, novas horas de angustias traían ás nosas prazas e rúas, bandas de infelices famentos, que de porta en porta, fan deman-

dando pan para os seus fillos moribundos, para as súas mulleres extenuadas pola miseria e o duro da estación. Os seus xemidos chegaban ao máis fondo e conmovían os corazóns máis insensíbeis. Era unha escena de dor que se renovaba a cada momento, unha ferida que o tempo ensanchaba, recrudecía e facía insupportábel. Caían polos camiños, e nas rúas da cidade. Outros morrían na soidade da súa casa deserta. Fai falta velo para saber o que era aquela multitude, sempre crecente, sempre fomenta e escualida, que, como as ondas do mar, ruxía xordamente erguendo as mans en aceno de súplica, mostrando desesperada as chagas que a cubrían. Nin un anaco de pan para se sustentaren, nin un farrapo para cubrírense, nin unha esperanza no seu ceo para se animar e soportar o azoute que a dezmaba. Repetíase a eterna lección na nosa historia, e as herbas dos campos voltaban a servir de alimento á xente campesíña. A gran caridade dos seus irmáns non era suficiente. Aos que perdoaba a fame, dezmábao a febre; aos que Deus daba forzas para resistir, non lles deixaba bágoas nos ollos para chorar as diarias aflicións. Non sei como puido resistir o noso país tan supremas do-

res. Fai falta pensar que este pobo sufrido encerra tan gran dose de enerxía e de recursos que lle é permitida a seguridade de non sucumbir xamais ao dobre flaxelo da fame e da peste: que é tan sensato, que sabe soportar as maiores desgrazas sen que a ameaza veña aos seus labios. Porén, confeso que se durase máis tempo todo, non sei o que vomitaría aquel preñado de tempestades; o que darían de si aqueles días sombrizos e sen consolo posíbel. Queira o ceo que non volten a amañecer para Galiza! porque estou seguro que acabada xa a paciencia, se os indecisos chegan a se arriscar, darán ao mundo un terríbel exemplo e dirán con dolorosa elocuencia do que son quen, cando estouran as cóleras dos pobos que sen se queixaren, sufriron tanto como o noso. Asegúroche que é posíbel describir, con toda verdade, aqueles rostros descoñecidos, aqueles seres que falaban unha xerga¹ inintelixíbel, até para os que falabamos galego. Comprendo desde aquela, o estupor da Europa romana, cando os bárbaros se desbordaron sobre ela, igual que un río caudaloso saído da marxe. Traxes, costumes, fisonomías, modulación de voz, todo era novo para nós. As montañas de Galiza, ben o sabes,

A prensa da emigración estivo sempre atenta á figura de Rosalía e Murguía polo que representaban de recuperación da identidade e autoestima dos galegos

Fai falta pensar que este pobo sufrido encerra tan gran dose de enerxía e de recursos que lle é permitida a seguridade de non sucumbir xamais ao dobre flaxelo da fame e da peste

son un deserto a onde non se chega nunca e do cal todo se ignora. Dixéronme que alí se garda en toda a súa pureza os nosos antigos costumes, e créoo: ouvín daquela cantos populares que daban a coñecer un pobo poeta. Cantos cheos de sensíbel tenrura, descoñecida entre nós. Ouvín os seus aires ¡que música máis en consonancia coa letra! e que máis ben dixese aos que saben sentir, de que lugares era orixinaria! Flotaba ao noso arredor como o rumoreo da tarde, xemía como o vento que pasa por un desfiladeiro; tiña toda a frescura daqueles cumios cubertos de neve, era misteriosamente sinxela, como os costumes das xentes que as habitaban. Que novos mundos se descubri-

ron ás miradas investigadoras que todo o observaban, mídeno todo e nada esquecen!... Aqueles días de loito serviron moito ao noso país: acostumárono a confiar menos na providencia, que sen ser menos xusta por iso, púxoas máis unha vez á beira do sepulcro.

En tan amargos días achábame eu na miña casa, onde se reuniran algúns amigos da familia, e falábase daquela dos temores que se abrigan de que unha nova desgraza viñese a facer maior a que estabamos a sufrir. Despois da fame, a peste a súa irmá xemelga, despois delas a emigración.

Sorprendeunos aquel día, cando máis enguedellados estabamos na

conversación, unha música estraña e nunca ouvida. Os sons saían dun instrumento máis descoñecido que a mesma música. Parecía unha frauta, mais os seus acentos eran máis apagados, non parecían modulados por un ser humano. Escoitamos todos; era aquilo un verdadeiro tesouro de inspiración. Notas argentinas, caendo como perlas sobre un escudo de metal sonoro, vibraban, estendíanse, semellaban o vento a xemer entre as pólas, ondas que batían contra as rochas en solitario lugar, paxaros que cruzaban polo oculto dun bosque que non pisa pé humano. Música ideal, fresca, nova, que tomaba as súas imaxes da natureza, mais dunha natureza virxe e descoñecida para nós. Asomamos á xanela, porque os estraños sons viñan da rúa, mais a rúa estaba deserta; ollamos as xanelas das casas de enfronte, mais estaban abertos e baleiros os cuartos. Voltamos a escoitar e desta volta crimos que a música soaba dentro da nosa mesma casa: novas e inútiles investigacións case nos fixeron desistir do empeño de achar o misterioso modulador de tan sublimes cantos. Houbo un momento en que nos dixemos. —É forzoso saber de onde veñen tan harmoniosos sons!

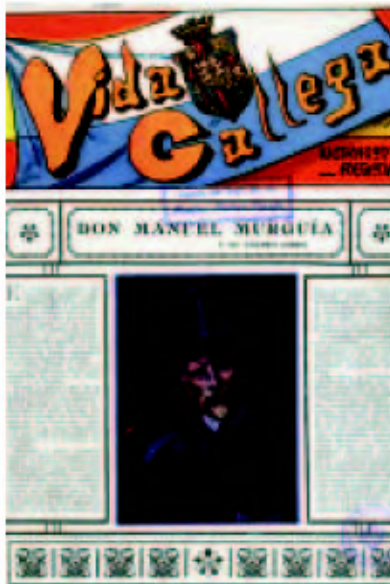
E asomámonos á xanela. A rúa estaba deserta, só un neno farrapento, un aldeaniño de quen ninguén facía caso, acurrunchado ao pé da nosa porta, tendía a sucia man aos transeúntes. Non dicía unha palabra, parecía faltarlle a un tempo a vontade e a voz para demandar a esmola, no nome daquel que tanto ama as súas criaturas.

Non sei quen dixo: —Será ese neno?

Estas palabras chamaron ao meu corazón dunha maneira tal que me dixeran: —Si, ese é!

Deixei a sala, baixei sorrindo e achegueime ao pobre neno, e tocándolle no ombro pregunteille. —Que fas aí?

O pobriño volveu a cabeza e fitoume cos seus grandes ollos. Xamais esquecerei a expresión de estra-

ñeza e de ansiedade que se reflectiu na súa mirada. Apenas puido erguerse, e murmurou, mellor dito berrou algunhas palabras das cales só entendín, *pan, nai, Deus*. Santa Trindade en quen o desventurado puxera toda a súa esperanza.

Collino da man e subín con el, máis contento que se acabase de atopar un tesouro. Metino na cociña, fíxeno tomar algúns alimentos, e aquel pobre neno sentiu que a vida voltaba a animalo.

-De onde es? pregunteille.

-Da montaña,-respondeume.

-Quen te trouxo aquí, meu fillo?

-Ninguén! Morreu miña nai que andaba a pedir² e nós viñemos porque na aldea ninguén nos daba.

Díxome despois que tiña un irmán que menos idade ca el; desgrazados nenos, fillos da miseria, que amargamente mercan as vosas nais o pracer da maternidade!

-Que facías á porta?

-Nada!

-Non pedías?

-Non señora. Púxenme a asubiar como facía na montaña para que nos desen pan. Mais ninguén se achegou a min. Tiña fame e sono e non puiden seguir asubindo: non me daban nada... E os ollos daquel infeliz asolagáronse de bágoas. -Tiña medo, lembrábame de miña nai, proseguíu...

Eu non puiden resistir a tan sinxela expresión de dor, e chorei tamén. Aquelas palabras, triste queixa dun inocente e dun desamparado,

caeron sobre o meu corazón como pingas de lume.

Presenciei despois escenas conmovedoras, en que o sufrimento era tan grande que parecía que o corazón fa estourar en mil anacos, mais ese sufrimento só trouxo á miña alma o medo, nunca aquela doce simpatía, aquela santa compaixón e vaga tristeza que se apoderou da miña alma á vista daquel infeliz... Apenas se os farrapos cubrían as súas carnes queimadas pola intemperie,... mais dixeran mal as súas carnes, cando el na realidade non era máis que un esqueleto, cuberto con algo que o fixese menos repugnante á vista.

Cando entrei na sala, todas as olladas se dirixiron cara a min como a preguntar:

-Que é iso?

-Aquí está señores, dixeran daquela, o músico sublime a quen hai pouco desexaban coñecer.

E erguéronse e arrodeárono e fíxéronlle mil preguntas, e o que foi para el máis axeitado apresuráronse a deixar na súa manciña, algunhas moedas de cobre que poucas veces vira xuntas e outras de prata que non vira nunca. Foi para el a mellor colecta da súa vida; estou seguro que non volveu ter outra igual na vida.

Era preciso velo para saber os sentimentos que podía inspirar. A súa figura traía o riso aos labios a pesar da gran compaixón que a súa soa vista facía nacer nas nosas almas. Era pequeno, fraco, a cabeza máis desenvolvida do debido, a mirada intelixente, viva aínda que envurullada por un non se sabe que de precoz que afundira nas súas órbitas os grandes ollos negros que tanta expresión daban ao seu rostro. O nariz era fino e ben delineado, a boca grande, pálidos os labios, a cor indefiníbel. Mais

o que lle daba un verdadeiro aspecto salvaxe, -e non creas que exaxero eran os seus cabelos encrespados como as púas dun porco espiño. Pobre neno!

Vestido xa coa roupa que lle demos, e o que era mellor para el, repostado algún tanto o seu estómago, fíxémolo asubiar, cousa doada para o inocente, cando iso era o seu oficio. Daquela foi cando voltamos ouvir aquela música nunca ouvida que tanto nos sorprendera, aqueles sons docísimos que non criamos puidesen saír de semellantes labios. Que notas! Que ritornellos! Que vibracións! aseguro que non ouvín xamais cousa parecida. Os aires máis populares do noso país tiñan dobre encanto ouvíndollos a el. Os das súas montañas, eran melodías fresquísimas, que a un corazón sensíbel, levábano, atento, comprimido, anhelante, dun lado ao outro seguindo as ondulacións do canto.

Mais o que nos conmoveu profundamente, o que fixo sentir algo máis que a compaixón que inspiraba aquel pobre aldeaniño, foi, cando esquecendo todo, o sitio e a ocasión, crendo acharse nas súas soidades, soñando con elas talvez, tivo un momento de inspiración e deixou ouvir as ignotas e melancólicas harmonías. Nada había nelas que lembrase outros motivos, era unha música nova, un verdadeiro tesouro de agarimo, de vaguidade, de tristeza. Así a deberan compor as súas primeiras melodías os primeiros músicos de todos os pobos! Que sinxeleza! Canta poesía naquelas notas soltadas ao acaso por aquel paxaro errante que unha vez fóra do niño, soña con el e deixa fuxir o seu queixume, a súa pregaría, o seu cántico de amor, para que o home non o esqueza xamais.

-Estas son cousas que eu fago! Respondeu sinxelamente aos que pasmados de ouvido, preguntábanlle quen lle aprendera todo aquilo. Así debeu de responder Zurbarán, cando era pastor aos que lle fixeron igual pregunta ao ver os seus debuxos.

E porén, estrañáronse da súa resposta, ollándose os uns aos outros, como quen pide permiso para crer nas palabras daquel neno, que descoñecía a gloria do xenio e a necesidade dos que queren pasar por tales. Eu pola miña banda non dubidei, era demasiado neno e demasiado salvaxe, para coñecer a vaidade. Ficaba porén unha dúbida na miña alma.

-Será un inspirado, díxenme, víronse tantos que empezaron deste xeito!

E para me asegurar separeime do seu carón e collendo unha guitarra inglesa que tiña ao lado preludiei a fermosísima barcarola da Estranxeira. Naquel instrumento máis sonoro que a nosa guitarra, as notas parecían vibrar sobre a auga adquirindo así dobre flexión e por tanto maior harmonía e encanto. Ao escoitar as primeiras notas, o salvaxe rapaz estremeceuse como asombrado, buscando coa vista o que tocaba, e vendo que era eu púxose resoltamente cabo de min, sen que o detivese o receo do sitio e das xentes entre quen se achaba. Escoitando atento e con visíbel emoción, mirábame cos seus grandes ollos, e parecía dicirse algo a si mesmo, caéndolle as bágoas unha

a unha, ao longo das súas descarnadas meixelas.

Ah! Suspirei entón, este neno é un verdadeiro músico!¹ E para me convencer máis puxen sobre o sofá a guitarra e fixen aceno a todos para que o deixasen só.

Sáímos e el ficou na sala. Ben axiña vímolos ollar atentamente pero sen atreverse a pór sobre ela as súas mans, aquela caixa sonora onde acababan de resoar os conmovedores sons, despois feriu de golpe as cordas e lanzaron estas o seu longo queixume. Un movemento nervioso axitou os seus músculos, as bágoas saían dos seus ollos máis abundantes e cando a última onda sonora se apagou e ficou todo en silencio, voltou a ferir unha corda. Vibrou esta, un son longo e cadencioso deixouse ouvir, o salvaxe artista escoitou atentamente, e despois voltou a ferir outra corda e tornou a escoitar e así bastante tempo.

A miña proba era segura, para min aquel aldeán era un verdadeiro músico.

Houbo entre os circundantes quen falou de que semellante tesouro non debía perderse, que debía ficar na cidade e aprenderlle que sei eu cantas cousas máis!... O único que sei é que ao saír da miña casa xa se esqueceran.

Só nós lle dixemos:

-Virás xantar aquí todos os días.

E voltou, mais estou tentado a crer que non tanto na procura de alimento, como para ouvir aquelas estrañas melodías que tanto o encantaran. Porque entre todas nós, a min era a quen procuraba e prefería. Éme imposible lembrar agora as palabras e as súplicas con que me rogaba que tocara, nin a atención con que escoitaba, nin a fidelidade con que gardaba na súa memoria a música que lle faciamos ouvir; só lembro que téndolle preguntado nunha ocasión a quen quería máis de todas nós, respondeu sen vacilar que a min. Excusado será dicir o porqué da súa predilección.

Unha mañá veunos dicir, adeus!

Non sei que vaga tristeza se apoderou da miña alma, pois todo me dicía que era a última vez que o vía. Non dubidei un momento de que aquel xenio inculto, que arrebolado polas ondas, chegara unha vez ás ribeiras do mundo, se perdía para sempre, o día en que voltase ao seu mar, ás súas montañas, ao seu esquecemento eterno.

Queres saber a onde ía co seu irmán cativo, aquela alma poética, aquel artista vagabundo?

A apañar espigas, como Ruth, no campo do rico!... ■

¹ O Sr. D. Xoán Manuel Pintos, que merecía, polos seus grandes coñecementos, ser o autor, do noso descoñecido *Diccionario gallego*, confesábame, que xamais fixera maior acopio de voces que naquel tristísimo *ano da fame*. Se esta ocasión tivese sido aproveitada para coñecer o noso Folk-lore, seguramente que teríamos hoxe podido presentar á consideración de todos, un pasado poético, superior até ao dos mesmo pobos que pasan por poéticos por excelencia.

² Frase peculiar con que os mendigos das nosas catro provincias dan a entender que viven de esmola.

³ Non é este de quen falamos, o único músico, que puidera chamarse inculto, que produciu Galiza. En Santiago, cuxo cabido custea unha cátedra de música, vive talvez a estas horas, mais de todos modos vivía cara a 1880, un rapaz como de catorce anos de idade, cuxa graza e sentimento para o canto e cuxo volume de voz era tal que chamaba grandemente a atención de cantos o ouvían. Por se vive aínda en dita cidade, direi que por aquel tempo tiña a súa cova na rúa dos Lagartos, e que daquela coidaba dos cabalos dos coches, na Tenencia. Os soldados dábanlle do seu rancho e os rapazotes da súa idade do pan que tiñan, para que cantase. Non se dirá que falta ao pobo o instinto da arte e que non gusta das súas dozuras. Lémbrense os principios de Gayarre, de Uetan, e no noso mesmo país os da Cepeda, e pénsese no que puidera chegar a ser o rapaz compostelán de quen falamos.